

razdvojenim finalnim grupama, npr. *elemenat, momenat, fakat, subjekat, objekat* itd. To se, naravno, događa pod utjecajem fonološkog sustava našeg jezika koji ne »trpi« finalne grupe elemenata. Za njih kažemo da su integrirane u fonološku strukturu našega jezika, a za oblike bez sekundarnog *a* kažemo da nisu potpuno integrirani u fonološku strukturu našeg jezika. U oblicima se genitiva plurala i integriranih i neintegriranih oblika takvih imenica gotovo redovito pojavljuje sekundarno *a*: *elemenata, subjekata, indekasa, fakata, akata, studenata, asistenata* itd. Usporedimo li nominativ singulara i genitiv plurala imenica *starac, naramak, nokat* i sl. (genitiv plurala: *staraca, naramaka, nokata* i sl.) s nominativom singulara i genitivom plurala imenica o kojima je bilo govora (*fakt, subjekt, element – fakata, subjekata, elemenata*), odgovorit ćemo na pitanje: zašto su takve imenice djelomično integrirane u fonološku strukturu našeg jezika. Pojavljuju se, doduše, i oblici *jogurat, indekas, studenat* i dr., ali su oni stilistički markirani. Međutim, to ne znači da prije ili kasnije ne moraju biti »gramatikalizirani« i postati ono što su postali oblici *elemenat, subjekat, fakat, akcenat* i dr.

Mislim da ovakva analiza fonološke problematike suvremenog hrvatsko-srpskog književnog jezika, koja isključuje »pomoć« povijesti, daje mnogo čistije rezultate.

UPRAVNI ODBOR MATICE HRVATSKE O JEZIKU

Potkraj 1967. pojavile su se dvije knjige »Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika« koji priređuju uređivački odbori Matice hrvatske u Zagrebu i Matice srpske u Novom Sadu, odnosno u Beogradu. Prve dvije knjige prikazale su u latiničkom izdanju građu slova od *A* do *K*, u ćirilskom izdanju građu od *A* do *K* (*kosište*) po ćirilskom redu slova. Rječnici su u hrvatskoj javnosti podvrgnuti oštroj kritici, koja se može uglavnom sažeti u osnovni prigovor da i latinički i ćirilčki Rječnik prikazuju hrvatskosrpski književni jezik unitaristički, ne uzimajući u obzir postojanje njegovih dviju varijanata, hrvatske i srpske.

Da bi se raspravilo to pitanje, 4. i 5. siječnja 1969. sastale se u Zagrebu delegacije obadviju Matice sa zadatkom da za iduće četiri knjige postave nove kriterije za uređivanje Rječnika. Nakon dvodnevne diskusije postignuto je zajedničko gledanje na spomenuti problem, te su dane nove instrukcije uredništvima Rječnika. O tim zaključcima obavijestit ćemo naše čitaoce u idućem broju *Jezika*, a u ovom broju donosimo potpuni tekst uvodnog izlaganja na sastanku, koje je u ime Upravnog odbora Matice hrvatske pročitao predsjednik Matice hrvatske prof. dr *Hrvoje Iveković*.

O NAČINU DALJEG RADA NA RJEČNIKU I REČNIKU

Prve dvije knjige Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika, odnosno Rečnika srpskohrvatskoga književnog jezika, nisu zadovoljile ni upravu ni članstvo Matice hrvatske, a ni hrvatsku kulturnu javnost. U Hrvatskoj je dosad izašlo više prikaza toga Rječnika, ali nijedan od njih nije pozitivan; naprotiv, neke su ocjene Rječnika tako negativne da predlažu njegovo obustavljanje, jer ga smatraju štetnim za dalji pravilan razvoj hrvatske varijante književnog jezika, kako danas u duhu snošljivosti i međunacionalne suradnje obično nazivamo hrvatski književni jezik. U takvim prilikama Upravni odbor Matice hrvatske smatra za svoju dužnost da se na današnjem sastanku s predstavnicima Matice srpske porazgovori o novom načinu uređivanja Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika, odnosno Rečnika srpskohrvatskoga književnog jezika, s jasno određenom namjerom da se i hrvatskom i srpskom narodu dade takav rječnik koji će odražavati činjenično stanje književnog jezika i pružiti našoj javnosti pouzdanu građu i orijentaciju u toj važnoj grani nacionalnih kultura.

U takvoj namjeri Upravni odbor Matice hrvatske uputio je Upravnom odboru Matice srpske 3. 6. 1968. pismo u kojem potanko prikazuje svoje prigovore na obradu prvih dviju knjiga i daje prijedloge kako bi se obrada daljih knjiga popravila i zadovoljila potreba naše kulturne javnosti. Ujedno je Upravni odbor Matice hrvatske predložio da se do 30. 6. 1968. održi razgovor s predstavnicima Matice srpske o novom načinu obrađivanja daljih knjiga Rječnika. Upravni odbor Matice srpske, a i beogradsko uredništvo Rečnika razmotrili su taj problem na svojim sjednicama i dostavili Matici hrvatskoj svoja mišljenja s prijedlogom da se zajednički sastanak predstavnika Matice srpske i Matice hrvatske održi u mjesecu prosincu ili najkasnije 4. i 5. siječnja 1969. Tako je dakle sporazumno došlo do današnjeg sastanka u Zagrebu.

Na žalost, kad se razmotre odgovori odbora Matice srpske i beogradskog uredništva Rečnika, vidi se da oni ne usvajaju nijedan bitni prigovor i prijedlog Matice hrvatske, nego da se zalažu za nastavak rada na Rječniku po principima i kriterijima koji su primijenjeni u prvim dvjema knjigama. To svakako nije bez nekog većeg razloga. Treba dakle postaviti pitanje odakle ta različita gledanja i ocjene Matice srpske i Matice hrvatske. Mislimo da je korisno da to po svojem shvaćanju prikazemo odmah na početku ovih naših današnjih razgovora koji treba da dovedu do konkretnih zaključaka.

Mi smo uvjereni da je razlog u tome što Upravni odbor Matice srpske i beogradsko uredništvo Rečnika gledaju na problematiku književnog jezika, pa i rječnika jezika Srba, Hrvata, Crnogoraca i bosanskohercegovačkih Muslimana s pozicija i procjena koje su bile na snazi onda kad je Rječnik zasni- van, a to je g. 1954–1960, a Upravni odbor Matice hrvatske prosuđuje tu

problematiku s pozicija i procjena koje su na snazi poslije Brionskog plenuma i poslije široke demokratizacije cjelokupnog našeg državnog, nacionalnog i društvenog, pa i kulturnog života. U eri samoupravljačkog socijalizma došla su do izražaja i do priznanja sva osnovna prava pojedinih naroda, narodnih skupina i narodnih manjina, tzv. narodnosti, a to je u prvom redu i pravo svakog naroda na njegov jezik, odnosno na njegov tip književnog jezika. U tom su pravcu osobito značajne izjave Izvršnih komiteta Centralnih komiteta Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine iz g. 1967. i 1968. u kojima se izričito spominju prava varijanata srpskohrvatskog, odnosno hrvatskosrpskog književnog jezika. Dok su se prije tih izjava prava varijanata preko deset godina osporavala, te se sve do najnovijeg vremena na srbijanskoj strani nije ni priznavalo njihovo postojanje, nego se samo ponavljalo da je Srbima, Hrvatima i Crnogorcima književni jezik potpuno jedinstven, dotle je spomenutim izjavama vrhovnih naših političkih foruma ne samo priznato postojanje varijanata nego su im i priznata jednaka politička prava. »Jedino polazeći od socijalističkih, samoupravljačkih društvenih odnosa koji osiguravaju punu nacionalnu ravnopravnost moguće je afirmirati istinske naučne rasprave o jeziku«, kaže se u izjavi IK CK SK Hrvatske 21. prosinca 1967, a u izjavi IK CK SK Srbije od 29. prosinca 1967. kaže se doslovno: »U višenacionalnoj zajednici kakva je naša pitanja jezika javljat će se uvijek i kao društveno važna pitanja koja mogu biti i politički osjetljiva . . . Nužno je poštovati prirodu i zakone razvitka jezika. *Jezičnim varijantama treba osiguravati ravnopravnost i ne vršiti nasilje nad jezikom.* Otvorena pitanja jezika treba utvrditi, rješavati ih mirno i trijezno s punom naučnom i političkom odgovornošću u skladu s normama našeg društvenopolitičkog sistema. Zato je potrebno da sve nove inicijative u suradnji na pitanjima jezika budu naučno i društveno-politički dobro pripremljene.« Samo je razrađivanje tih stavova ono što je rečeno u tezama Sekcije za međurepubličku suradnju i međunacionalne odnose Savezne konferencije SSRNJ u Beogradu 24. lipnja 1968: »Dosljedno primjenjivanje ustavnog načela o ravnopravnosti jezika pretpostavka je ostvarivanja samoupravnih prava svakog radnog čovjeka . . . Politika i društvena praksa da narodi i radni ljudi u Federaciji ostvaruju svoja suverena prava koja su izraz zajedničkih interesa, mora da važi i za pitanje ravnopravnosti jezika i pisama.«

Zašto Matica hrvatska naglašava političko i znanstveno priznanje postojanja varijanata i njihovu ravnopravnu, tj. pravnu upotrebu? U prvom redu zato što je to priznavanje prava hrvatske varijante književnog jezika, koja je po funkciji zapravo hrvatski književni jezik. U drugom redu, dakako, i zato što je to priznavanje prava srpske varijante književnog jezika, koja je po funkciji zapravo srpski književni jezik. Prema tome u Rječniku hrvatskosrpskog književnog jezika, odnosno u Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika, treba da dođu do izražaja obje te varijante vidljivo, a ne bez vidljivosti, ne dakle pomiješano, kao da je to jezik bez varijanata, kao da je jedinstven bez ikakvih

razlika. Stoga dakle Rječnik koji izdaje Matica hrvatska treba da daje potpun uvid u hrvatsku varijantu književnog jezika, dakako s leksičkim blagom i primjerima i iz srpske varijante, a Rečnik koji izdaje Matica srpska treba da daje potpun uvid u srpsku varijantu književnog jezika, dakako s leksičkim blagom i primjerima hrvatske varijante. To izvire iz prava svakog naroda na svoj književni jezik, i to ispravlja nepravde koje su unitarističkim načinom obrađivanja prve i druge knjige Rječnika nanese i hrvatskom i srpskom narodu i njihovoj kulturnoj javnosti. Dok se takvo obrađivanje prve i druge knjige moglo razumjeti samo u kontekstu s tadašnjim gledištem o potpunoj jedinstvenosti književnog jezika, ali ne i opravdati, dotle se sa današnjeg gledišta, nakon priznavanja postojanja varijanata i njihove ravnopravnosti, dosadašnji način obrade Rječnika mora osuditi i promijeniti tako da dođe do potpunog priznanja i do vidljivog razlikovanja hrvatske i srpske varijante književnog jezika.

U tome je dakle bit spora: hoćemo li na književni jezik Hrvata i Srba gledati kroz prizmu postojanja varijanata i prava svakog jugoslavenskog naroda na svoj tip književnog jezika, ili ćemo na nj gledati kroz fikciju jedinstvenosti koja nije nikad postojala i koja je nametanjem uvijek kvarila naše međunacionalne odnose, a oslanjala se ili na mitove ili na silu? Upravni odbor Matice hrvatske zalaže se za prvu alternativu jer je ona u skladu s činjeničnim stanjem, sa znanstvenom ocjenom i s političkom mudrošću i s jačanjem bratskih i ravnopravnih odnosa jugoslavenskih naroda. Upravni odbor Matice hrvatske protivi se drugoj alternativu jer se ona ne zasniva na činjeničnom stanju ni na znanstvenoj ocjeni što je to književni jezik, a ni na političkoj mudrosti i našem socijalističkom samoupravnom sistemu, te upravo kvari međunacionalne odnose.

Ako se u tim osnovnim pogledima složimo, naš će dalji rad, naša diskusija i naši zaključci biti bez opterećenja i zamagljenosti, pa će se i radovi na dovršavanju Rječnika odvijati konstruktivno, korisno i složno. U suprotnom slučaju nećemo doći ni do korisnih ni do konstruktivnih zaključaka. A riječ je o značajnim i dalekosežnim pothvatima.

U tom smislu Upravni odbor Matice hrvatske ostaje pri svojim prijedlozima iz dopisa od 3. 6. 1968. i smatra da se u njegovih 12 zaključaka na str. 3. i 4. nalaze konstruktivne smjernice za ostvarivanje gornjih načela i za izradbu takva rječnika koji odgovara istinskim interesima naših naroda.

Upravni odbor
MATICE HRVATSKE

Pavle Ivić

U najnovijoj svesci Jezika (god. XVI, br. 1, str. 30–31) čekalo me je iznenađenje: pošto je prethodno odbilo da objavi moju diskusiju sa dr Stjepanom Babićem, s obrazloženjem da želi prekinuti raspravljanje o problemima koje je pokrenuo Babić (v. Jezik XV, str. 63), uredništvo je sad objavilo Babićev odgovor na moj napis, publikovan u međuvremenu u sarajevskom Odjeku za 15. IV 1968. Tačnije, u Jeziku je preštampan, s malim izmenama, Babićev odgovor iz Odjeka. Tako su se čitaoci Jezika upoznali s odgovorom na nešto što nisu imali prilike da pročitaju. Time je ujedno skinut tabu s ovog raspravljanja, istovremeno s ponovnim stavljanjem na dnevni red celog tematskog kompleksa jezičke politike za koji je uredništvo, uskraćujući mi reč, proglasilo da o njemu više ne treba pisati posle izjava IK CK Hrvatske i IK CK Srbije. Toj problematici je čak posvećeno više od polovine prostora u 1. broju Jezika. Stoga se ja sad ponovo javljam, u uverenju da je ipak potrebno da i moja shvatanja i argumenti dopru do čitalaca ovog časopisa.

Osnovna zamerka koju mi upućuje Babićev odgovor je da ne razlikujem »lingvističku i nelingvističke strane jezične problematike«. Upravo je to i najnetačnije od svega što je Babić rekao. U svom članku pisao sam samo o »nelingvističkoj strani«, budući da je lingvistička jasna i van spora. Ni Babić ni njegovi istomišljenici ne pokušavaju dokazati da su »srpski« i »hrvatski« lingvistički dva jezika, jer je očigledno da nisu, oni samo tvrde da »u političkom, pravnom i ustavnom pogledu« varijantama treba dati status posebnih jezika. Po mom mišljenju oni tu nisu u pravu. Dovoljna je ravnopravnost dveju osnovnih varijanata, dok bi cepanje jezika bilo veoma štetno. Evo zašto.

U sadašnjim prilikama ostvarena je, u meri dosad neviđenoj u istoriji, jezička ravnopravnost Srba u Srbiji i Hrvata u Hrvatskoj. To je ujedno i najpotpunija mera takve ravnopravnosti postignuta u našoj domovini. Stvarna ravnopravnost jezika kojima govori relativno manji broj stanovnika naše domovine (slovenačkog, makedonskog, albanskog, mađarskog, slovačkog, rumunskog, italijanskog, češkog itd.) zaostaje, iz razloga objektivne prirode, za zakonskom ravnopravnošću. Neizbežno je, na primer, da Makedonci i Slovenci imaju na svojim jezicima manje knjiga i časopisa nego narodi srpskohrvatskog područja. Jugoslovenskom građaninu italijanske ili turske narodnosti njegov materinji jezik će uvek biti manje dovoljan nego Hrvatu ili Srbinu, na primer kad je u pitanju zapošljavanje van zavičaja ili čak obično putovanje po našoj zemlji. Nije sve, dakle, u tome što je u mestu njegovog rođenja administracija dvojezična i što postoje po jedne ili dvoje novine i po nekoliko časopisa na jezicima tih narodnosti. To su problemi delikatni ali neizbežno prisutni; radi se o životnim činjenicama čije su konsekvence neizgladive. Uostalom čak ni